

mišljenja i komentari

Znanstvenici i političari

N. Raos

Institut za medicinska istraživanja i medicinu rada, Zagreb

Kada sam u lipnju mjesecu 2003. godine došao u Hrvatski sabor da iz ruke njegova predsjednika i našeg ministra znanosti i tehnologije primim Državnu nagradu za popularizaciju i promidžbu znanosti, pristupi mi neki znanac: "Nemoj si suviše umišljati. Nisi tu važan ni ti, ni itko od nagrađenih – važni su političari. To oni rade radi sebe!" Još, istina, nisam došao do toga da mi se u uho treba stalno šaptati "*Memento mori!*", kao što je šaptao rob svome gospodarstvu-vojskovođi na čelu trijumfalne povorke, ali ipak! Bez obzira što ta nagrada meni i drugim znanstvenicima značila (u kartonažnom i fiskalnom dijelu), bez obzira na sve naše zasluge, mora se ipak priznati da ona nije nevažna i političarima. Kako se može ljepše pokazati da ova vlast mari za znanost nego ovako! Još je u 16. stoljeću Francis Bacon rekao da je znanje moć (*Scientia potestas est!*), a američki genetičar i antropolog Theodorus Dobzhansky izrijekom pak tvrdi kako je sposobnost učenja i stjecanja novih znanja (dakle sposobnost prihvaćanja, prijenosa i razvoja kulture) bio presudan evolucijski činilac koji je ljude (*Hominidae*) odvojio od čovjekolikih majmuna (*Pongidae*).¹ U našim otužnim prilikama mi još moramo pokazivati i dokazivati kako su znanost i znanje nešto više od gospodskog hobija. No nije sad riječ o tome. Riječ je o tome da su političari oduvijek marili za znanost. Pitanje je samo: Kako?

Jedan od tih političara bio je svakako Adolf Hitler. Zahvaljujući njemu Wernher von Braun ostvario je svoje mladenačke snove – napravio je raketu na tekuće gorivo (V-2) i njome otvorio vrata svemira – ne učinivši (nasreću) mnogo zla jer je Hitlerov san "*Jeden Stunde eine Bombe nach London!*" ostao je samo *pipe dream* (između ostalog i zato što u Njemačkoj nije bilo dovoljno krumpira za proizvodnju etanola – goriva za raketu V-2). Je li Hitler iskoristio von Brauna ili je pak von Braun iskoristio Hitlera, ostavljam pametnijima od mene da prosude, ali je sigurno da Roosevelt nije manje znao iskoristiti Einsteina. Jer od Einsteina je – kažu – potekla inicijativa da se napravi i baci nuklearna bomba*... Kako god shvatili ono što sam u bilješci napisao, svatko se zdrave pameti mora zapitati kako je to moguće da jedan te isti čovjek – Albert Einstein – jednom zagovara nuklearni rat, a drugi put sveopće razoružanje?

Nemojte mi zamjeriti na jednostavnom odgovoru: pred kraj Drugog svjetskog rata američkoj je vladi trebala podrška javnosti za grozote nuklearnog rata. (Ta nije to ideja nekog kratkovidnog i korumpiranog političara ili zatucanog generala – nego ideja najvećeg uma našeg vremena, samog Alberta Einsteina!) Nakon nekoliko godina, kada su se nuklearno oružja domogli i Sovjeti, bilo je probitačnije svemu tome na kraj stati...

U komunizmu još gore. Nova, "narodna" vlast treba svoje heroja ne samo u ratu nego i u miru. Nakon "heroja Save" dolaze heroji socijalističkog rada: lice rudara-udarnika sija na novčanici od

stotinu dinara. Znanost i kulturu trebalo je pak prikazati, u duhu Marxova učenja, kao društvenu nadgradnju, koja je – dakako – u socijalizmu razvijenija nego u kapitalizmu. Zato po kratkom postupku nova vlast pronalazi "jugo-Pasteura" (Andrija Štampar), "jugo-Remarquea" (Miroslav Krleža), "jugo-Russella" (Ivan Supek), "jugo-Woodwarda" (Marijan Laćan), "jugo-Rodina" (Antun Augustinčić)... No kako se u svemu moralo (barem u početku, a poglavito za mazanje očiju) voditi računa o "republičkom ključu", uz Miroslava Krležu iznikao je i Ivo Andrić, a uz Ivana Supeka Pavle Savić. (O ovom se posljednjem pisalo kako je prije Otta Hahna otkrio atomsku fisiju. Zlobnici su međutim pričali kako je "Pavle dobar fizičar, ali teoriju ne razume".) Da bi se pak pokazalo da ne robujemo socrealizmu, uz Antuna Augustinčića uzdigla se zvijezda Ede Murtića.

Čovjeku zdrave pameti ništa nije jasno (ili mu je, naprotiv, odmah sve jasno): zar je moguće da od 1945. do 1985. nitko u Hrvatskoj nije napisao ništa vrijedno osim Miroslava Krleže, naslikao ijednu dobru sliku osim Ede Murtića, napravio išta vrijedno u kiparstvu osim Antuna Augustinčića i – šećer na kraju – zadržao organsku kemiju osim Marijana Laćana? Takvo se stanje stvari opire samoj naravi statističkog zakona. Ali novoj je vlasti trebao heroj, a heroj može biti samo jedan. Jer svaki bi drugi, i približno mu ravan, samo umanjio njegov sjaj.

Hvala Bogu na nebesima, ta su vremena iza nas. Jesu li? Iako se danas nikoga "po partijskoj direktivi" ne proglašava prvim, vidi-mo još uvijek u našim krugovima potrebu da se bude naj i prvi, da se bude – jednom riječju – udarnik. Bez obzira na čemu se to prvenstvo želi zasnovati (na tituli, broju radova, broju citata ili knjiga) ono više nema nikakvog političkog pa ni šireg društvenog značaja (osim za onog koji se naprijed gura i nekolicine jalnih mu kolega). Zašto? Odgovor je jednostavan: zato što političarima znanost više nije važna.

Literatura

1. T. Dobžanski, *Evolucija čovečanstva*, Nolit, Beograd 1982. (*T. Dobzhansky, Mankind Evolving. The Evolution of Human Species*, Yale University Press, New Haven and London 1962).
2. B. Kuznetsov, *Einstein*, Progress Publishers, Moscow 1965, str. 348 – 354.
3. Helle Zeit – Dunkle Zeit. In *Memoriam Albert Einstein* (ur. C. Seeling), Europa Verlag, Zürich 1956, str. 80-84.

*Poznato pismo predsjedniku Rooseveltu od 2. kolovoza 1939. u kojem Einstein zagovara izradu nuklearne bombe znameniti je fizičar samo potpisao. Poslije se jadao da je to bila najveća pogreška u njegovu životu (ref. 2 i 3)